

כתוב זה לתרבות, חברה וחינוך
בhzאת הסחרדות הופיעים בישראל
הקרן לקידום מקבעי
עמותת הופיעים לקידום ההוראה והחינוך

סס. 20. אביב 2002

שורר: רובי רזונטל
יו"ץ אקדמי: איתן פלדי
עורכים משותפים: יצחק קשתי, אילן נור-זאב
טערקט: ברית שץ-רומבאום
שלמה ישע, צפורה ובען, תהה להב
שירות צילום: פלאש 90
שירותה לשונית: עוזי בהר
שירותי תרגום: נרי נבריאל
עיצוב: איתן פיסנטל
ישוב אמנותי: דורון פולק, אריה לוין
ישוב תקשורת: יעל ויין

כתובת המشرכת: "פימ", הקרן לקידום מקבעי, מגדל השקלה
רחוב חש"ח 2, תל-אביב 62098
טלפון: 03-6967188
fax: 03-6964426

דפוס: רכס פרויקטים היוצרים בעם

מחיר לבניון: 25 ש"ח
סוויל-4 וליתנות: 50 ש"ח לחברי הסחרדות המופיעים
75 ש"ח לשאים חברים על-פי הפסנה לטערכות. בסכוב. טלפון או פקס

כל הזכויות שמורות

Panim
Quarterly for Society, Culture and Education.

2 Tashach st., Tel-Aviv 62098 Israel

Tel: 03-6967188

Fax: 03-6964426

www.itu.org.il פים באינטרנט

הספרה הופיעים - הקרן לקידום מקבעי ועמותת הפורים אין אחריות
על חיקם הפורים כל שוכן לא על ארכו הפעצניים המופיעים כהן

המצב הישראלי

גבריאל אביגדור-רוזטם	רקי טסלר
חברה חומר וחתמן	4
הקיים הישראלי הוא בראש וראשונה אופן התנהגות	קוים לדמותה של המלחמה האמנית הועלכ הדתי נערך למעבר לממדינת הלה מודרנית
משיח גלני	אורי רם
בין ערפה לתמזה גוש שבב בגליל כמקה דוגמה מורכב של הישראלית	מעבר לשבט ולשון ארבע אלטרנטיבות בין דת, לאומי, והרעיון הציוני
יצחק קשתי	ישראל לדאל
קיוץ של "החינוך וה%;">השינוי החברתי והפוליטי מהיבר תפיסה חינוכית מהפכנית	נאלומו פצמי המשיח תמונה מצב מתחלפת בין 1967 ל-2002
רכח חלבי	עם אבי רביצקי
גישוש, חיזוק, עימות, דיאלוג פגשי נוער ערבי ויהודי כמיורוקוסמוס ישראלי	"אני מצפה ליום שבו הריב האדיולוג יתאחד". ראיון מקיף עם חתן פרס ישראל במחשבת ישראל
זר שבי	אורן יפתחאל
לחוזק אל הליבה התרבותית הרב-תרבותית אינה עונה על צורכי החברה בישראל	חמוד אטנוקרטי עם דבשת דמוקרטיות שלוש אשליות היסוד של הישראלית
דפנה קנטז ועמי פדהצור	אהרון מנד
כהנא מות, והוא חי בישראל מחקר המציג את עליית התמכה בעמדות גזוניות בישראל	המצב היהודי והמצב הישראלי איך ומתי שכחנו את הזרק העמוק של קיומו כאן
יתنان פרס	רוביק רותניאל
חברה אחת, הרבה דמיות במרקחה הציג שיטתית של השפעים התרבותיים בישראל	החינוך הישראלי באמבטיה העברית איך משקפת השפה את הפיזול התרבותי
ארנון טפר	מרואן דלאל
לא לישראלים בלבד עתיד המדינה תלר בראש ואשונה בשאלת הדמוגרפיה	הקובבן מתחבק לשכדה החברה היהודית כולה אינה שומעת את העברי החריש
אלין גוד-זיאב	דן ביר-אי
משמעות לסבל, אלטרנטיבה לדוד החינוך הישראלי כמו הפלסטיני מכל אפשרות כבישה ומסוכנת	זמן מוגLEGAL מחייבת הצבדים מה הביא עליינו את המלחמה
גולדמן	
עמ' 109, 105, 97, 89, 81, 69, 61, 49, 35, 25, 25 121, 117	

לחדור אל הליבה התרבותית

113

המאבק למען הרב-תרבותיות הפרק מסטרטגיה להשנת יעדים בתרבות, למאבק שטכרים בסיסות ההכרחיות לקיומה של תרבות משותפת. כבר היום מתרלים חלקן מהרכבים "הגבוהים" יותר של התרבות לא בעברית, אלא

באנגלית או בروسית

המונחים נספחים לתרבותם של בני-הארץ

חות אוטנטית-אורגנית ובין אם נראה אותן כקהילות מודמיינות במושגיו של בנדיקט אנדרסון (андרסון 1999), ככלור, יצירה של סוכנים שונים - ראו הפעלים מכוחם של אינטלקטים שונים. כלכלות התרבות של החברה ערך יסוד. כל התנועות הלאומיות סברו שביל שפה לאומית, ספרות לאומית, מערכות טקסטים וחגים ומערכות חוקים מסווגות, לא כולל חברה לאומית להתחייבים ולא יהיה לה אופי יהודיה משלה, שיסמן אותה כשותנה מחברות אחרות. וכך, כל-

ה התרבות העברית-ישראלית מותקפת כיוון מכמה וכמה כיוונים. האם היא דיבוקה לעמוד בכל ההתקפות האלה ואך ליצאת מהן מחוץ, או שהוא עומדת בפני פירוק המכנה המשותף, פירוק, שתוצאתו תהיה המרותה בפדרציה של תרבויות שאין להן מכנה משותף או שהמכנה המשותף שלהם רופף?

פרופ' זהר שביט
מחזור לספרות
כללית
אוניברסיטת
תל-אביב

האם חפיסט הרב-תרבותיות.
המוחורת מראשה על השתחפות במשחק. אינה עוסקת בסופו של דבר עוד פחות צדק ומעניה פחות שווין הזדמנויות?

תהליך כזה איפיין, כידוע, את הבנייה של לאומיים רבים באירופה ומהוצה לה (לדוגמה, בגרמניה, בפולין, באיטליה וביוון), והתנווה הציונית לא הייתה יוצאת דופן בתחום זה. בחזון קיבוץ הגלויות ביקשה התנווה לשנות את דפוסי הקיום של החברה היהודית, מחברה מסורתית לחברת לאומית מודרנית. בסגرتו של החזון הות, נית. בסגירתו של החזון הות, דפוסי החיים של היהודים שית-

קבצו ויובאו לארץ-ישראל היו אמורים להיות שונים בתכלית מן הדפוסים של קהילת היהודים ביישוב היישן, שהתקיימה בארץ-ישראל עד שנות

המבנה של התרבות העברית-ישראלית כיוון וסבן הקונפליקטים שלא נובעים בראש ובארחו נה מתגבת הנגד לאופיה של התרבות העברית ולעמד המיחוד שהיא לה בחברה היהודית בתקופת המנדט ובשנים הראשונות להקמת המדינה. תגובת הנגד הואת מבקשת להציג את ריסי מול הנחות היסוד שעליהם התבססה התרבות העברית, לעורר על המוסכמות שבתשתייה, לפrik אותה כליל או להוציא לה חלופה. תגובת הנגד מתארת את התרבות העברית בשנות חברות הארץ-ישראלית והישראלית בשנות המנדט ועד שנות השבעים של המאה ה-20 כתרכות מונופוליסטית שכפה האילה "האשכנז", וית", תוך דחיקה ודיכוי של עולם התרבותי של כל "האחרים". זהו המקור לדחף לא לשנות את המערכת התרבותית בלבד, אלא לפrik אותה כתהילך של שחרור מדיכוי.

מה שמצוג לעיתים כקונבנציון וכדיכוי לא היה אלא תהליך הכרחי בהקמת לאמ. כל התנווה הלאומית, בין אם נראה אותה כтвор של התפתח-

רטים. במקומות תרבות המבוססת על דיגלוסיה לשונית, שמקור סמכותה דתי, נעתה החברה היישובית לחברת שמקור הסמכות של הילוני, והעכרית - שפת תרבותה hegemonia.

יצירת התרבות העברית בארץ-ישראל, ולאחר מכן במדינת ישראל, הייתה מהפכה של ממש, שבאה כוננה מן היסוד מערכת תרבותית חדשה ומלאה בשבייל החברה היהודית בארץ-ישראל. אין מדבר ביצירה של ספרות עברית חדשה בלבד אלא במודרניזציה של החינוך היהודיים, אלא בשילוב של מודרניזציה עם תרבות לאומית שתדר בותה עברית. בארץ-ישראל נוצרה בפעם הראשונה בהיסטוריה היהודית תרבות משותפת בעברית, מוקן הרחב של המושג תרבות: לשון משותפת ומערכת משותפת של רפרטואר של טקסטים, סמליים, מנהגים וטקסיים (שביט 1988, שות Shavit in Print). המטרת זאת אפשרה לקבע צות שהייתה להן שפות שונות, מערכות סמליות וקודים תרבותיים שונים, להיות יחד וליחד לוק מערכת ערכים משותפת.

מהפכת העבריות התאפיינה בשאיפתה של התרבות העברית לכליות, למלאות ולשליטה טוטלית בחי היצור. יש הבדל עצום בין מעמד התרבות העברית בתפוצות לבין מעמדה בארץ-ישראל. התרבות העברית בתפוצות הייתה תרבות מייעוט חלקי, שהתקיימה מתחת-מערכת המכול של תרבויות. בתרבות היום-יום ובתרבות הגובר הה של היהודים בתפוצות מילאו הריכבים של התרבות היהודית האלה תפקיד מרכז. בתפוצות מילאו הריכבים הלא-עבריים חלק גדול מן הצרכים התרבותיים של היהודים, גם של הציונים ושותחי העברית, ואילו בארץ-ישראל הייתה ציפייה שככל צורכי התרבות יתמלאו בעברית, ובתרבות בלבד. הריכבים הוודים לא שמשו בארץ-ישראל בתפקיד תרבות זורה, אלא תורגמו בחלקם, אומצוו, עובדו או נוכסו אל תוך התרבות העברית, ונעשה לחלק אינטגרלי שלה.

הישגה הגדולה של מהפכת העברית היה, בראש וראשונה, בהצלחתה למלא את המערכת התרבותית בתוך זמן קצר, באופן שנקנה לה נוכחות בלעדית כמעט מרחב הציורי. מידת הכלדריות של פרויקט העבריות מרחב הציורי והפרטי היא עניין למחקר נפרד. ואולם, נראה שאחד מהמשמעותים הגדולים היה העמדת הפנים בדבר התרבות וחשיבותה של תרבות העבריות עצמה,

השננים של המאה ה-19. מחברה של כוללים ועדות רכובות אמרורים היו היהודים בציון להוות עם אחד, "people", שיטקיים לא רק כקהליליה פוליטית, אלא גם לחברה לאומיות.

לא כאן המקום לדון בשאלת מה נטפסה ארץ-ישראל כמקום הרואין ביותר לייצורה של תרבות יהודית-ערבית חדשה. לעניינו חשוב המקום שתפיסה התרבות הזאת ביצירתה של החברה הלאומית. חשוב להזכיר בהקשר זה כי יצירתה של תרבות היא תמיד תוצר של הכנון ו מדיניות, אם הם גלויים ומנוסחים ואם נסתירים (ר' 1997 Even-zohar של המהיגות הציונית אין שונות מ프로그램ות תרבות של מדינות אחרות בתחום ביהדותו של אומה).

היצירה של התרבות העברית החדשה הייתה אחד מהתנאים שאפשרו את

הפרויקט של בינוי האומה. יזימה ביקשו להציג חלופה

لتרבות היהודית שיסורה במסורת הדתית ובמורשתה.

ב>Title הווקוח נשכח לא אחת השובדה שהעברית שווה

שווות ערך לאו"שנויות" ו"הашכניות" לא היה שווה

ערך ל"חרבות אידופית"

המסורות התרבותיות של ארצות המוצא. היה

ברור שביל אינטגרציה תרבותית לא יהיה אפשר

לקיים חברה פוליטית אוטונומית, ושהחברה כזו לא

תוכל לתפקד אם תיבנה במבנה היישן של עדות

בקבוצות מוצאה בשומרות. על האוטונומיה שלן,

ולכן, לא פרוציה של עדות בקשה האידיאולוגית

משותפת.

מנקודת המבט הציונית, מדובר היה ביצירות

תרבות שונה באופיה מן התרבות של החברה

המסורתית העדתית והדתית. אופיה החדש צוין,

בין השאר, בשם שנינן לה - תרבות עברית,

תרבות המבוססת על השפה העברית. המולל

הרזי שעד ביסודה של תרבות זו היה שילוב בין

תהייה (רנסנס) של המסורת והמורשת של התרבות היהודית לבין התרבות המערבית.

ההילך הייצור וההתגבשות של תרבות לאומיות עברית ובתרבות החלאמין עם תנועת ההשכלה, אבל רק בארץ-ישראל היה פירושו, קודם כל,

יצירת חברה שלא שפה לאומית אחת וקביעת מערכת נורמטטיבית חדשה שבסורה טקסטים לא

לשמש אופוזיציה בולמת; התהיליך הזה הצליח גם בשל המהירות שבה הוקמו כל מוסדות התרבות החינונית: לשון משותפת, מערכת חינוך, מוסדות תרבות, רפרטואר טקסטים חדש, מערכת חיים וטקסים, תרבויות פוליטית, וכדומה - מוסדות שבאו במקומה של המערכת הדתית המסורתית; לא פחות מכך הצליח התהיליך בשל קיומה של פרוגרמה תרבותית, שנוצרה, מוסודה והושיטה על ידי אליטה פוליטית-חברתית. זו יגנה את מהפכה ופעלה מתוך אמונה שהיא מייצגת את רצונו של רוב הציבור.

עד כהה היה בסיס להנחה שככל הציבור היהודי הציוני תומך במחפה התורבנית - שאלה זו לא נחקרה עדין. בהיעדרן של עדויות כתובות ומכתביו נון שוכרים אי אפשר עוד לקיים ראיונות עמוק. ברור ספק אם ניתן יהיה לחתה לה תשובה אי פעם. רק שהחל משנות הששים כמה אופוזיציה חריפה למחפה העברית, וצברה תאוצה וכוח. היא הובילה לה לשבר בחברה הישראלית, בצירוף שינוים דמוגרפיים ופוליטיים שזענו את המבנה שלה ושינו אותו מן היסוד.

שורשי המשבר מצוים בעשור הראשון לקיומה של מדינת ישראל - שנות העלייה המונתית, שבהן עלו לישראל כמיליון עולים. רכbs מהם מארצאות האסלאם, רובם מסורתיים ולא ציוניים, מיעוטם עברים קודם לכך של מודרניזציה. משבר הקיליטה היה חריף, מפני שהחברה הגמורה ניתנה גאגה בעולמים התנשאים מחד גיסא, ומאיתך גיסא חששה שהעליה זו את תערער את המבנה הפוליטי והתרבותי שנוצר בדורות הקורדים (חשש שאכן התmesh בהמשך). משאבה הדלים של החברה הצעריה לא הקלו על קליטת העולים, והעכדרה שמדובר היה בעולמים מחברה מסורתית, שמקורו הסמכות בה דת, יצרה קונפליקט חרור בין הקולטים לבין הנקלטים.

שני משברים נוצרו כאן: האחד נוצר בגל המעבר מחברה מסורתית לחברת מודרנית, והאחר נוצר במעבר מחברה מסורתית-דתית לחברת עברית לאומית-חילונית. החברה המסורתית נדרשה לותר על רכbs מערכיה, שנৎפסו ככל מודרנים וככל יسرائيلים-ערבים, ונתקבעה על ידי האליטה הפטרונית, שראתה את תרבותה העוד לים מארצאות האיסלאם כתרבות "מפגרת", לעבור במהירות תהיליך של אקולטוריוזיה - מודרניזציה ו"ישראליזציה" כאחת. הממסד, שהיה בעת

וכיצירת רימוי של ציבור שלם ששחית את כל הריב-דים של חייו בעברית. הנתונים המעתים שבידינו מעלים סימן שאלה בנוגע למידת התאמתו של הדמיי הזה למצב הדברים בפועל (לוגמה, בנוגע לממדרי הידעשה של העברית). עם זאת, אין ספק בחינויו של הדמיי לצורכי חברה בעלת עוגני הזדהות ומערכות סימנים משותפות, שתפסה את מקומה של חברת המהגרים ההסירה מכנה משותף שאינו דתי.

המהפכה הזאת התחוללה בחברה קטנה (600

אלף-נפש עד 1948) וחכתה להצלחה יוצאת דופן משתיבחינות:

במשך זמן קצר, כמו עשרים, נוצר מצע תרבות-

תי משותף;

המערכת התרבותית התמלאה ב מהירות בכל

הרכיבים שנৎפסו בחינויים

لتוכנות לאומיות מודרניות.

התהיליך הזה התחולל כולם בחברה המאורגנת על בסיס

ולונטרי,

השאר מפני שהמערכת הדתית

חיים זה בצד זה ח' תרבות

בגדלים לנפר

בשנים 1882-1948 ולא יכולת

ישראל של היום אינה יכולה
להרשאות לעצמה מציאות
תרבותית שבה סקטורים שונים
חיים זה בצד זה ח' תרבות
בגדלים לנפר

ראלית, שהחל אחרי מלחמת ששת הימים ונמשך אחרי מלחמת יום הכיפורים. האופוזיציה התרבותית תית שחה להתגচש בשנות הששים דרатаה ביצירתה של התרבות העברית hegemonia התרבותית תהליך שיעיקו כפיה של מערכת התרבות מסוימת על כל החברה, תוך דיכוי התרבותות האחרות. הקור רלציה בין המצב החברתי-כלכלי לבין ארץ המוצא שימושה זו לטענה שהגמוניה התרבותית גועדה מלכתחילה לבסס את ההגמוניה הפוליטית והחברתית-כלכליות של יוצאי אירופה ולשמור את המצח הנחות יחסית של יוצאי ארצות המזרח. דובריה של האופוזיציה התרבותית, ביחיד הדוברים שבאו מקרב מה שמכונה "יוצאי עדות המזרח", העלו את הטענות الآלה: התהוויה של התרבות העברית (הגבוהה) התבוססה על המורשת האירופית בלבד והתעלמה כמעט לחלוטין מן המורשת של עדות המזרח; מעט המורשת התרבותית של עדות המזרח שאומצה על ידי התרבות העברית קיבלה מעמד נמוך של תרבות פולקלור; אנשי עדות המזרח והודרו מן המוסדות המרכזיזיס של תכנון התרבות ויצורה. הגמוניה התרבותית הייתה האירופית נזלה לשימור ולהנזהה של שליטת האליטה המסורתית ושל מעמדם הסוציאו-אקונומי הנמוך של "המורים". לטענות אלה צירפו הדוברים בשלב מאוחר יותר טענות שאומצו מתנוועת הרב-תרבותיות בארץות הברית וכן מן הפטנטומודרניות. בדרכיהם ביקשו להעניק לגיטימציה לרבות-תרבותיות, והatte בסיסו על שתי טענות מקוביות: כל המסורות התרבותיות הן שוות ערך, ולכל אין להדריך את המסורות האירופית על פני המסדר רות האחרות; בכלל הרטיביזם הערכי, אין מקום לתרבות הגמונית אחת.

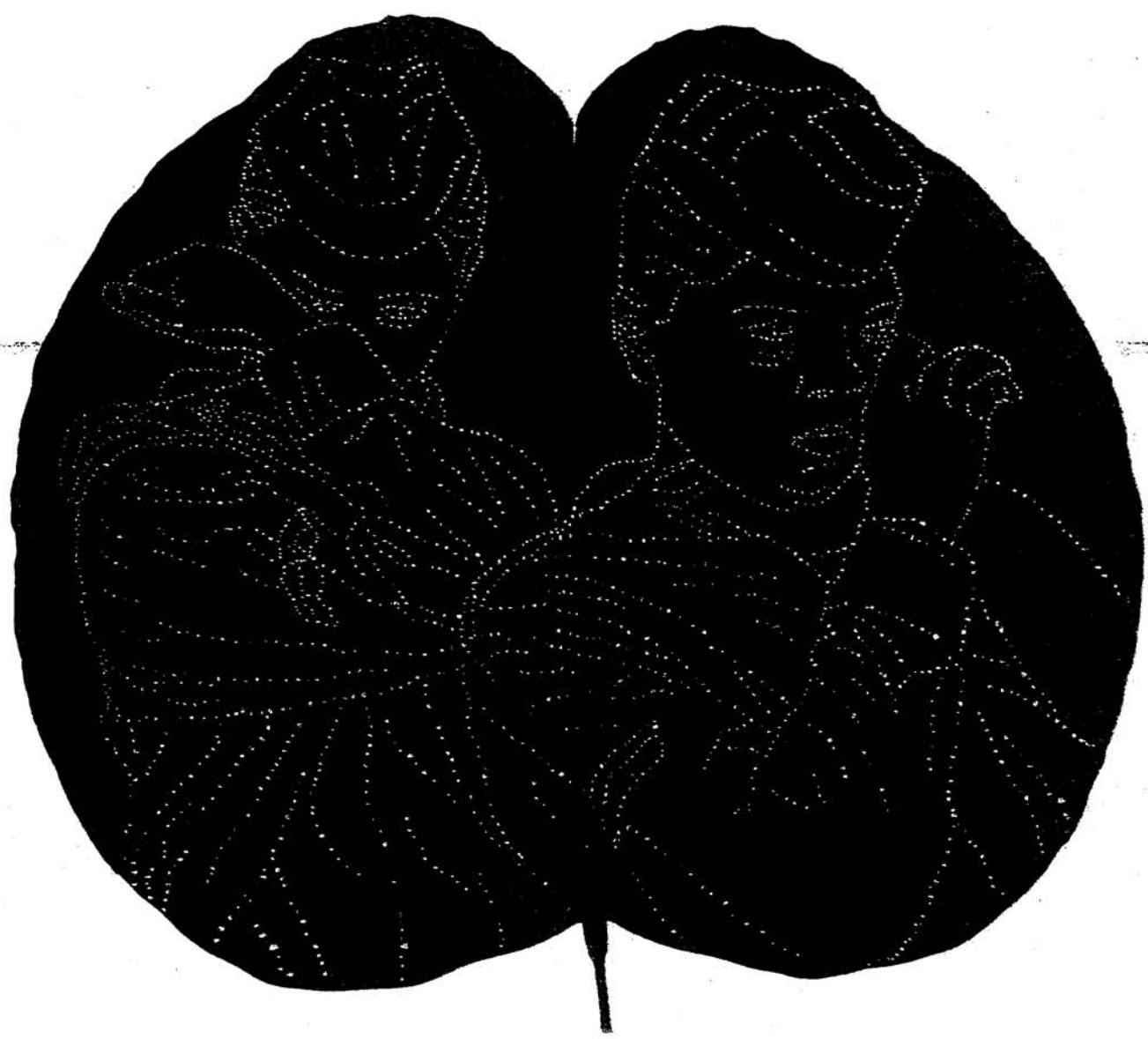
המסקנה משתי טענות אלה היא שלא יכול להתקיים מסדר תרבותי משותף לכל הישראלים, מפני שעצם השאיפה לקיום מניה ריבוד תרבות-תי והעדפה של מערכת ערבים אחת על פני אחרות. כהצעה חלופית הציעו את התפיסה של הרב-תרבותיות, שמייחסת חשיבות לא לנכסי התרבות המשותפים, אלא להבדלים התרבותיים, ובפועל המנטליים, דוגמא. דוברי העמودה הזאת פולסים את השאיפה לתרבות הגמונית אחת, ומצביעים במקומה פורצייה של תרבותיות

מלך שלטוני ריבוני, נקט שורה של פעולות שנגעו לא אחת לשני העניינים גם יחד, תוך שימוש באמצעי כפייה. פעולות אלה נעשו מעמדה פטרונית ומתנשאת, והטאפיינו לא פעם באלים. ואולם, גם אם לצורך העניין נניח שקהלת העולים החדרשים לא הייתה עוברת תהליך של אקולטורייזציה, מה היו סיכוייה להפוך לכך מן החברה החדשה (אם הוא היה ניתן להזמנות לשווין)? מה עדרף על מה - כפייה של תהליך אקולטורייזציה (אם הוא געשה מטעמים של טובת העולים ואם של טובת החברה הקולטת) או יצירת שתי חברות - האחת מודרנית ו"מערבית" והאחרת לא מודרנית ו"מסורתית" - שכן בינהן כמעט דבר משותף. האם תפיסת הרב-תרבותיות, המווערת מראש על השתפות במשחק, אינה עשו בסופה של דבר עוד פחות צדק ומעיניקה פחות שוויון הומוגניות הרי תרבויות, כמו כל תופעה חברתית, היא תמיד מרובדת. כפי שהוא תנועה חברתית לא הצליחה לבטל את הריבוד החברתי, הרי גם שום תנועה חברתית-תרבותית לא הצליחה לבטל את הריבוד התרבותי, וכך העיקרון של שוויון הערך הוא אולי סיסמה שובת לב, אבל אין הוא מתחמש בכך לא מערכת תרבותית היה אחת.

אין ספק שהסגן המתנשא שליווה את תהליך האקולטורייזציה. לא-Tran: לציירה של תחוות שותפות בקרבת העולים החדרשים, אבל בכל חברות המהגרים הדמוקרטיות התרחש תהליך דומה, שמעיד אולי על כך שהחברה לאומית הזוקקה למפנה משותף תרבותי, התהילך עצמו היה בלתי נמנע. כמו במדינות הגירה אחרות, גם בארץ-ישראל ובמדינת ישראל יוצרה האליטה את המצע המשותף, ואליו היו קבוצות המהגרים השונות צריכות להציגו, ובו היה עליון להשתלב, אגב ויתור על חלק ניכר מנכסי התרבות היישנים שלו.

בשנות החמשים והששים דומה היה שרוף כוחה של האליטה הווותיקה וכי hegemonia שלה היא לא מעורערת. אבל מתחת לפניו השטח התרבותי תהליכיים אחרים. המשבר החל להתגלות בשנות הששים, והוא חלק מהמשבר הכללי בחברה הישראלית

אם חילש הLIBA, והפלורליزم יעשה לרבות-חברותיות. אם העברית תהיה לשפת היום-יום בבלב, והפוך לחברה רב-לשונית ורב-תרבותית

רונית אגסי, חילוח בוכות, פרט מתוך מיצג, 2001

שש תרבותי עמוק בחברה הישראלית. השש זהה התחזק ביותר עם עליית כוחה של האורתודוקסיה הרתית החדשה, השוללת מכל וכל את התרבות העברית החדשה, ועם העלייה הגדרולה מברית המועצות לשעבר, שמקבשת לשמור את תרבות המוצא שלה בתרבות הגבואה. נספה לכך גם שאיפתו של המיעוט היהודי הלאומי לאוטונומי מיה תרבותית, מגמה הדורשת דין נפרד.

בתוצאה מכל אלה הוועדר בסימן שאלה ההישג של שותפות שנוצרה באמצעות ערכי תרבות מסווגים. מהחברה שראתה את עצמה כבעל תרבות מסווגת: עשתה החברה היהודית-ציונית בישראל לחברה סקטוריאלית, שחילקים מאורחיה אינם מקיימים ויקה לממד מסווג בלבד, אלא לתרבות יהודית משלהם.

בחברה הישראלית קיים כיום חץ תרבותי בין המגנויים השוניים, ובראש ובראשונה בין החברה היהודית-ציונית לבין המיעוט העברי והסקטוריים החדרים הלא ציוניים, אבל גם בתוך החברה היהודית-ציונית. בŹיכיר היהודי-ציוני נעשה הוויכוח על אופיה של התרבות הישראלית לווייה בוח בין התרבות שכונתא בפי האופוזיציה "אשר-כנית" לבין תרבות "מורחת" ובין עולמים חדשים לבין ישראלים ותיקים.

העליה הרוסית הגדרולה (כמיליון בני אדם) הגיעה בתקופה שבה נחלשה האידיאולוגיה של כור החיטוך, והתחזקת הלגיטimitiy של שמירה על המסודת התרבותית של המהגרים. העולים מברית המועצות לשעבר אינם מבקשים לשמור מסורת יהודית יהודית ולתת לה "זיג", אלא לשמר את נכסיו התרבותיים ("הקלטורה") הרוסית (שפה, ספרות, השכלת), שאיתה הם רואים עדידייה על התרבות הישראלית, המציגרת בעניינים רבים מביניהם כ"לבנטינית".

יש בכך מידת אידרונית של ההיסטוריה האופוזיציה שכונתא "מורחת" העלתה נגד התרבות הישראלית טענות כי היא תרבות אירופית. העובדה שהאליטה של האבות המייסדים הייתה אליטה של יוצאי אירופה העניקה לה את הדימוי של "תרבות אשכנזיות" (כלומר, של יוצאי אירופה), שכפtha את עצמה על יוצאי תרבויות אחרות. בלהט הוויכוח נשכח לא אחת העובדה שה"הערניות" לא הייתה שותה ערך לאשכנזיות וה" האשכנזיות" לא הייתה שותה ערך לתרבות

שיתקיים בكونפליקט או בדו-קיום. רק מבנה רב-תרבותי, שבעצם הגדרתו אינו יוצר מסד מסווג, יעשה זדק עם התרבותיות של ארץות המוצא ויוניק שוויון תרבותי לכל אוריחי המרינה (לעומדה זו, רוא שנהב, יוננה 2000). הלאומיות, מעצם טיביה, מדכאת את "האחרים", אם הם בני אותו ואם הם בני לאום אחר, וכך תרבות לאומיות המבוססת את זהותה הלאומית פסולה מעיקרה. את הכינוי "מורחת" בעל הקונוטציה השלילית אימצו, כמו במקרים רבים אחרים, דוקא אלה שכונו בו, והם החלו להעניק לזרם המתיישבים, ובהיפוך דיאלקטי קיבלו את האופוזיציה בין "אשכנזי-מערבי" לבין "מורחת", וכך הוסיףו וחידדו אותה. "היהודי המורחת" החל ליזג לא רק אדם שנושא עמו מסורת יהודית ספציפית, אלא גם אדם בעל תוכנות שונות. מנקדות מבט זו מזכיר בתרבות יהודית יהודית, שדוכאה בעשור הראשון הראוניים של המדינה בידי התרבות המודרנית באמצעות מדיניות כור ההיתוך. ביום היא מבקשת להחליפה או להתקים תרבויות נפרדות לכל דבר. שתי המטרות גם יחד מופיעות להלופין אצל רוברי האופוזיציה.

האופוזיציה הזאת הצלחה לעדרר את הביטחון של האליטות השליטות, בעיקר מפני שמאבקה עלה בקנה אחד עם מאבקים חברתיים אחרים שהתחוללו בו בזמן, והובילו ככל ייחד ליצירות

זה שפטצן לעתים כקונוניה
וכדרכו לא היה אלא תחילה
הכרח בಹקמת לאומי

כיה התרבותית, שבמדינת ישראל נעשה לחילך מן המאבק העדרתי.

האם באמת ניתנו ליזוצאי עדות המזרחה די הזרד-מניות להשתתף במשחק של התרבות העברית-ישראלית? הרי אין להיתם ולהתעלם מכך שליזוצאי אירופה היה יחס שלילי ל"תרבות המזרחה" בכלל ולמסורת של היהודים מארצאות המזרחה בפרט. הם ראו בה תרבות המזרח כשלב "גנות". יותר, אם כי היו אלמנטים "מזרחיים" שנתקפטו כחיבורים וכראויים לאימוץ, כמו יציגים "זרובר של תרבויות יהודית אוטנטית". כמו למשל ההבראה הספרנית. היחס השללי והפטרוני זהה שמשם, בלי ספק, גורם מאין במאבק נגד hegemonia של האיריאולוגיה של יוצאי אירופה.

מנקודת מבט אידיאליסטית אפשר לומר כי אילו השכלו יוצריו hegemonia של התרבות העברית רית ומכונינה לגלות יחס יווור למסורת של עדות המזרחה, ואולי לאם' חלק ממורשתם, היה הקונפליקט לעתיד חלש יותר. אילו היו מודיעים יותר לקשיים של העולים מארצאות המזרחה, שהבסיס לתרבותם מסורתית ותהליכי החילון והמודרניזציה שערכו היו רפאים יהיסטי, היו אולי משבב הקליטה והשתתבות בתרבויות העברית החדשת קשים פחות.

עם זאת, יש להזכיר בכך שהאיריאולוגיה של כור ההיסטוריה הייתה, למעשה, מחויבת המזיציות - גם אם ביום נחשבת אמרה כזו לכפריה בעיקר כמעט. בלי יצרה של תרבויות משותפת, גם אם מלואותיה ומכוונתה, כולל הception שלה hegemonia "האשכנזית" על הדור הראשון של המהגרים, לא היה אפשר להקים חברה לאומית יהודית חדשה. בהקשר זה ראוי להזכיר שבס העולים מארופה ויתרו על חלק גדול מנכס התרבות שאטם באו לאיר-ישראל. יתכן שהיעדר אופוזיציה מייליטנית-טית אצלם נבע מכך שחקם ויתרו מרצון על נכס התרבות של ארץות המזרח שלהם בגלל האיריאולוגיה המהפכנית, או אולי מפני שחקלם קיבלו זאת כחלק מהשתתבות בתרבויות החדשת, ואחרים הזרדו עם האלית השلتה ממש סמכות.

تفسוקטיבית ההיסטורית, רק ההצלחה לייזוד תרבויות עכברית חדשת מלאה, משותפת לרוב חלקיה החברה הארץ-ישראלית, יכולה ליצור חברה לא-מית וחברה פוליטית. בלי ההצלחה זאת לא יכול היה להתפתח ממש הזמן התהיליך הדיאלקטי של

"אירופית", אלא שילוב בין תפיסה חדשה של היהדות לבין יסודות תרבויות אירופיים, מהרוונטי-קה ועוד הסוציאליזם המהפכני.

העוכבה שה"מזרחות" לא הייתה אלא יצירה מכוונת של אתניות סימבולית (Smith 1986; Smith 1991), גם היא נשכחה בלהט הוויכוח הזה. "אתניות סימבולית" אינה עוברת בירושה, בתוך המשפחה או הקהילה כחלק "טבעי" של התרבות שלה, ולכן היא מומצתה. במסגרת האתניות הסימבולית נרכשת זהותה אתנית מחד משני, אוג השלישן של המהגרים. האתניות הסימבולית כרוכה ביצירות זהויות כדירות ובכינוך סלקטיבי של רכיבים מסותרים כדי לייזוד למשתיכים אליה זהות מיוונית משל עצם. אתניות סימבולית משמשת לא לצורך התרבות בלבד, אלא גם לצורך יצירה בלבד בחברה. "המזרחות" היהוד בחברה. היהוד כידי הדור השני, ובעיקר הדור השלישי של העולים מארצאות האיסלאם, לא כדי לשמר ולשוחזר את התרבות אתנית "המקורית", אלא כדי להקנות לקברות

מנקודת המבט הציונית. מדובר היה ביצירת תרבויות שונה של החברה, לא כידי השמר והדחתה המסורתית העדתית והדרית, אלא כידי להקנות לקברות

שיצרו אותה עוגנים אינטימיים, נכסים ויזקירה. אפשר, כמובן, לשאול מה מאפיין את "התרבות המזרחת" (שלא במסגרת המסורת הדתית). אפשר גם לשאול האם "תרבות מזרחת" פירושה יותר על כל יסודות התרבות המערבית; האם דוביי "המזרחות" מבקשים באמצעות לוויתן על היסודות החשובים של מורשת תרבויות המערב ולהMRIה בתרבויות "מזרחת".

ואולם, גם אם האופוזיציה "אשכנזיות"- "מזרחת" היא בראש ובראשונה ישות מדומיננטית המשמשת סיסמה במאבק תרבויות, ולא ממשות ההיסטורית תרבויות, אין בכך לגראע מכוחה של הסיסמה, ומיכולתם של האוחזים בה להגיע להישגים פוליטיים-תרבותיים. ולכן, אפשר לראות את הקונפליקט העדתי הזה כקונפליקט שהותר להשגת מעמד מרכזי יותר במגזרוב השורינים של התרבות. כך, לדוגמה, המאבק על ההגדר מוניה בשירה המוסיקה היה בסופו של דבר מאבק לשינוי היה אל כמה מנכסיו "התרבות המזרחת", ולבסוף חלק מהתרבות הישראלית. בעוד שכזה, מדובר במאבק אופפני על השיליטה במערב

חולק עקרונית מערך ערכי אחד ומכך במקור סמכות אחד. כאן חיבים ליצור מסד משותף, כפי שמסד משותף של חוק הכרחי לקיומה של חברה דמוקרטית.

כדי שיוזר מסד משותף אין אמן הכרה שתתקיים מערכת תרבותית אחת לכידה והומוגנית, אבל יש הכרה שתוכר הגמונייה של תרבות אחת, שמהווה בסיס למסד משותף, וזאת בצד קיומן של מערכות תרבותיות יהודיות. הגמונייה זו פירושה כי יש מערך של נכסים תרבותיים המשותף לכל אורי המדינה (לכל אורי המדינה היהודים לפחות), והוא מהוות מרכז ועוגן ביצירת הוותה הישראלית. מוכן מאין "ליבת תרבותית" צרייך לעמוד לביקורת ול מבחן, ומוכן מאילו שהמאבק על אופיו ועל רכיביו לגיטימי ואולי אפילו הכרך עابر לאינטראסים הפליטיים.

ישראל של היום יכולת אכן להרשות לעצמה לחת לגיטימציה לדיבוי ולגיון בתחום התרבות. ריבוי זה בא לידי ביטוי בתרבויות עדתיות שונות, בקיומן של תרבויות דתית ותרבות חילונית וכן בצד זו, ובקיים של התרבות הלאומית העברית ושל תרבויות מיעוטים לאומיים אחרים. ואולם, ישראל של היום אינה יכולה להרשות לעצמה מציאות תרבותית שבה סקטורים שונים חיים זה בצד זה חי תרבויות נבדלים לגמרי. וכך, יש להתח ביקו ריבוי תרבויות ולאפשר לכל קבוצה המונינית בכך ליצור ולזרוך את תרבותה, אבל בה בעית יש להבטיח את קיומן של נקודות מגש ודיילוג בין המגזרים השונים, שיכרו כלבה תרבותית ישראליות משותפת בעברית.

במצבה הנוכחי של התרבות העברית-ישראלית איןנו רוחקים מחזקת למצוות של התרבות העברית בתפוצות בסוף המאה ה-19. מצד אחד היא מאיימת על ידי קבוצות שאינן מכירות בזכות קיומם שלה. ואולם, במקרה זה אין מדובר בעדות שותפה, אלא בשתי קבוצות - האורתודוקסיה והulosים מברית המועצות לשעבר - שביניהן פרושה תהום, להוציא את שותפותן לשילוט התרבות העברית-ישראלית. שתי הקבוצות האלה מוכנות להכיר ברכיבים המשמשים כ"ישראלית-העברית" לצורכי היום-יום, אבל שלולות את

השילוב והריאקציה; ובכל' ההצלחה הזאת השם עים והדיסאנטגרציה בחברה הישראלית הנוכחית היה היו יוצרים משבר חמור פי כמה.

הكونפלקטים שהחלישו את האליטה ואת תרבותה hegemonית מאז שנות השבעים התהוו עוד יותר בגלל שני גורמים: האחד - האמריקנייזציה של התרבות העברית, שנזקיה דואים לדין נפרד, והאחר - התהווותה של החברה האורתודוקסית החדשה.

השען בין החברה האורתודוקסית החדשה לבין החברה הישראלית החילונית שונה באופן מזוהה השעים הקודמים שתוארו. כאן אין מדובר במאבק על השילטה במערכות התרבות החילונית, אלא ביחס בין שתי תרבויות שונות בתכלית, בין שתי קהילות, ואפשר אף להרחק לכת ולומר - בין שני עמים כמעט.

לשען זה שורשים עמוקים,

ובשני העשורים האחרונים האחרוניים

הוא העמיק כתזאה מההתהוו-

קوت של החברה האורתודוקס-

סית האשכנזית, וביחד

הספרדית. כאן מדובר בתחום,

הן באורה החיים, הן בתפיסט

העולם, הן בערכיס והן במקור הסמכות. והוא גם

שען שאפשר לצפות שישתיים באינטגרציה

תרבותית כלשהי. האורתודוקסיה, לא זו הרתית -

לאומית, רואה בתרבות העברית כפרה, להוציא

לא-יהודית, ואני מוכנה לנוטל בה חלק, לא-

את המערכת הפוליטית. המודרניזציה שעבירה לא-

נעדה להקל על תהליכי האינטגרציה, אלא להת-

גון מפני החברה הלא אורתודוקסית ולהיאבק

ביה.

האורותודוקסיה היהודית לגוניה ראתה מא

ומתמיד בתחום העברית כפירה וחיריה תחת

ଓשיות היהדות המסורתית. היא ייצגה פירוש

אחר של המסורת היהודית ונאבקה נגד הניסיון

של הלאוות המודרנית לנכס לעצמה את המור

שת היהודית לדמותה ול Zukunftה תוכן חדש. כל

עוד הייתה חלה, היה מאבקה בתרבות העברית

חסר משמעות כמעט; ביום, עם התהווותה הפּרָ

לִיטִית והדמוגרפּית, נדרשת החברה הישראלית

להגיעו אתה, במקרה הטוב, לمعنى דו-קיום תרבות

תוי שיתבסס על שירות ברוגטאות.

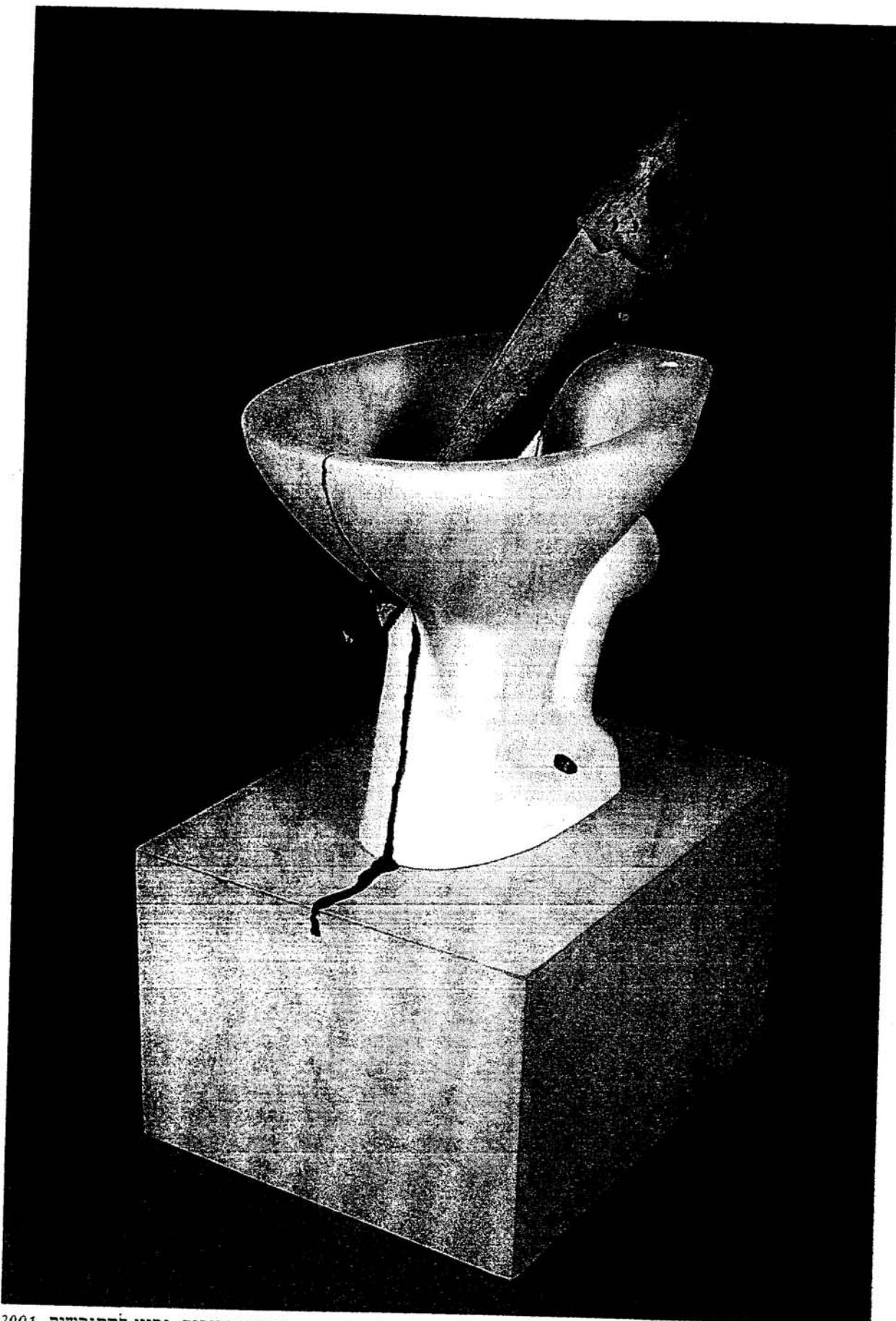
דו-קיום כזה אינו בא בחשבון לגבי החברה

הישראלית החילונית, דוקא מפני שהציור שלו

בארץ-ישראל היה ציפויה

שכל צורכי התרבות יתפלאו

בעברית, וב עברית בלבד

הושע גרייפית, נסיען להתקשות, 2001

היישוב היישן אורב לפתחנו ואינו עוד חזון בלבדות של רואי שגורות. הסכמה קיימת לאו דווקא מפני שהקבוצות המאיימות על קיומו של המסדר התרבותי המשותף מעוניינות בפירוק החברה הישראלית לית, אלא מפני שהן חקרו לתהליכיים העולמים להוביל לכך. אם תיחלש הילבה, והפלורליזם יעשה לרוב-תרבותיות, אם העברית תהיה לשפת היום-יום בלבד, נהפוך לחברה רוב-לשונית ורב-תרבותית.

הדריך היהודה למנוע את התממשותו של התס"ר ריט זהה היא פעללה מודעת ומותכננת, כולל חקיקה בתחום התרבותות. אין הכוונה להזורה על השגיאות הכוואות של שנות החמשים, אלא למאבק על הצלתה של התרבות הישראלית, שילמוד מנסין העבר המר. אין טעם בניסיון לכפות על קבוצה חברתיות תרבות שאינה רוצה בה ואינה מרגישה שותפה בה, ובוודאי שלא בחברה דמוקרטית במאה ה-21. ולכן, בניגוד למדיניות כור ההיתוך של שנות החמשים, מודיע ניות הלבבה של המאה ה-21 תהיה חיבת לשற את הקבוצות השונות, ולא להדרו אותן מן התרבות הישראלית. זהו הסיכון היחיד שהתרבות הישראלית תוכל למלא תפקיד של ממש ביצירתה של הזאות הישראלית, ולא תהפוך לנחלתה של קבוצת מיעוט אחת בלבד.

מקורות

- אנדרסון, בנדיקט, 1999. *קהילות מדומיינות*. תל-אביב: האוניברסיטה הפתוחה.
 שבצוב, דה, 1988. בנייתה של תרבות עברית. דרך חמישית במסגרת "המודות היישוב העברי בארץ-ישראל מאוז העלייה הראשונה". ירושלים: האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים ומוסדות באיליק.
 שנב, יהוד, ישי יננה, 2000. *"המצב הרוב-תרבותי"*. תיארדי 17 (סתי), 188-163.
 Even-Zohar, Itamar 1997. "Culture Planning and Cultural Resistance in the Making and Maintaining of Entities".
http://www.tau.ac.il/~itamarez/papers/plan_res.html. Shavit, Yaacov (in press). Stagers and Staging in a Jew Culture.
 Smith, Anthony D., 1986. *The Ethnic Origins of Nations*. Oxford: Basil Blackwell.
 Smith, Anthony D., 1991. *National Identity*. Reno: University of Nevada Press.

התרבות הישראלית-עברית הגבורה, ומילא אין רואות בעצמן שותפות לה. שתיהן גם יחד מתאפיין ביכולת לכך שייצרו תרבות חולפית מלאה שאינה בעברית.

מנגד מערער המאבק על hegemonia לא את מעמדה של האליטה (שأتגוררה מבורך כשהוא עצמו) בלבד, אלא את עצם קיומה של התרבות. מאסטרטגיה להשגת יעדים תרבותיים למאבק שמכווןם ביסודות ההכרחיים לקיומה של תרבות משותפת. אם הייתה הצלחתו של המפעל הציוני ביכולתו לייצר את תחושת השותפות התרבותית של חברות המהגרים רבת הפנים, הרי שתחושת זו הולכת ונעלמת מן החברה הישראלית, וכך נשפט מידינו ההיגיון המפואר ביותר של הפרויקט הציוני. ברור שאין מדובר בנוסטלגיה לעבר, ובורור שכחינה המיקרו של ההברה תגלה הרבה מאוד פלורליזם וריבוד. ואולם, מעבר להם נוצרה ליבה תרבותית משותפת - שפה, נכס תרבות וערכאים משותפים. אנו קרובים מאוד לאבד את כל אלה, ובראש ובראשו נה את מעמדה של השפה העברית כשפה שמלאית את כל צרכי של האורח היהודי בישראל. הסתנודטייה של העברית, יצירת המילים החדשנות והפצת השפה - אלה היו מהמרכזים החשובים של התהוויה העברית ומטווצחותיו המרכזיות של התהיליך. חיים איבדה השפה העברית את מעמדה hegemonic, ויש סכנה להזורה אל מצב של דיגלויסיה לשוננית. כבר היום מתמלאים חלק מן הצרכים "הגבוהים" יותר של התרבות לא בעברית, אלא באנגלית או ברוסית, והעברית מקבלת יותר ויותר מעמד של "שפחה", כפי שהיא מעמדה של היידיש באירופה עד שליה המאה ה-19. רוב דוברי השפה הטבעיים, לכואורה, כולן "האליטות", חסרים את כושר הביטוי והשליטה בשפה - כמו שיש לקבוצות דומות ברוב העולם המערבי - והחומר הזה בא לידי ביטוי בכל רוכדי תחיים. עם שמאבד את שפטו מסכן את עצם קיומה של תרבותנו ואנו איננו רוחקים מכך.

האם תשכיל החברה הישראלית להבטיח את קיומו של מסדר תרבותי משותף החינוי לכלום? לא בהכרח. הסצנרו של שיבת לבנה העודת של

הישנה הנגדל של המהפכה העברית היה. בראש וראשונה, בהצלחה למלא את המטרת התרבותית בחורן זמן קצר. באופן שהקונה לה וכוחות בלעדיה במעט בסרחן הציבורי